

**Vabariigi Valitsuse määruse „Plasti sisaldavatest kalapüügivahenditest ja nende osadest tekkinud jäätmete kogumise, tootjale tagastamise ning taaskasutamise või kõrvaldamise nõuded ja kord ning kogumismäärad ja kogumismäärade saavutamise tähtajad¹“
eelnõu seletuskiri**

1. Sissejuhatus

1.1 Sisukokkuvõte

Määrus kehtestatakse jäätmeseaduse § 26 lõigete 3 ja 8 alusel.

Eelnõu on seotud jäätmeseaduse, pakendiseaduse ja tubakaseaduse muutmise seadusega (RT I, 07.03.2023, 1) tehtud muudatustega, millega võetakse üle ja täidetakse Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivist (EL) 2019/904 teatavate plasttoodete keskkonnamõju vähendamise kohta (ELT L 155, 12.06.2019, lk 1–19; edaspidi ka *direktiiv*) tulenevad kohustused.

Direktiivi üldine eesmärk on hoida ära ja vähendada plasti sisaldavate kalapüügivahendite ja nende osade mõju keskkonnale ja edendada üleminekut ringmajandusele. Eelnõukohase määrusega võetakse üle Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivi (EL) 2019/904 artikli 8 lõiked 8 ja 9, mille kohaselt luuakse liikmesriigi turule lastavate plasti sisaldavate kalapüügivahendite jaoks laiendatud tootjavastutuse süsteemid, kehtestatakse kasutuselt kõrvaldatud plasti sisaldavate kalapüügivahendite minimaalne iga-aastane kogumismäär ringlusse võtmiseks ning tagatakse, et plasti sisaldavate kalapüügivahendite tootjad kannavad kulud, mis on seotud selliste kasutuselt kõrvaldatud kalapüügivahendite liigiti kogumise, veo ja käitlemisega.

Eelnõukohase määrusega kehtestatakse plasti sisaldavate kalapüügivahendite ja nende osade kogumise, vedamise, tootjale tagastamise, tagasivõtmise, taaskasutamise ja kõrvaldamise nõuded, samuti plasti sisaldavate kalapüügivahendite kogumismäärad ja nende saavutamise tähtajad.

Plastesemed moodustavad 85% Euroopa randadel olevast prügist. Pool sellest on plastesemed, mida kasutatakse vaid üks kord ja lühikese aja jooksul ning mis seejärel ära visatakse. Mahajäetud, kaotatud või muul moel kõrvale heidetud kalapüügivahendid moodustavad randadest leitud mereprügist 27%.

Direktiivi eesmärgi saavutamiseks hõlmatakse laiendatud tootjavastutuse süsteemiga ka plasti sisaldavad kalapüügivahendid vältimaks nendest tekkivat prügi ja tagamaks nende käitlemine. Nii tuleb edaspidi plasti sisaldavate kalapüügivahendite tootjal katta tema turule lastud probleemtootest tekkivate jäätmete jäätmekäitluse, prügi koristamise kulud ning sellise prügi vältimiseks ja vähendamiseks võetavate teadlikkuse suurendamise meetmete kulud (direktiivi artikkel 9).

2016. aastal Euroopa Liidus tehtud mereprügiuuringu käigus vaadeldi 679 sündmuskohta ja 35 5671 eset. Uuringu tulemusel leiti, et Euroopa Liidu mereprügist 27% moodustavad plasti sisaldavad kalapüügivahendid, mis pärinevad traditsioonilisest kalandusest ja vesiviljelusest ning on merre maha jäetud või sinna kaotatud. Eesti aladelt leitud mereprügist moodustavad sellised jäätmed umbes 20%. Seega tuleb ühe olulise meetmena suunata kalapüügivahendite kasutajaid vastutustundlikult tegutsema ja oma käitumisharjumusi muutma nii, et nad osaleksid plastijäätmete liigiti kogumisel. Kui ühekordselt kasutatavad plasttooted ei

sisene jäätmekäitlusahelasse, kogunevad need meredes ja ookeanides, avaldades kahjulikku mõju keskkonnale ja toiduahelasse sisenedes ka inimeste tervisele.¹

Tõhusaim viis selleks on rakendada kalapüügivahendite suhtes laiendatud tootjavastutuse põhimõtet. Laiendatud tootjavastutus on meede jäätmetekke vähendamise, jäätmete korduskasutamise, ringlussevõtu ja muu taaskasutamise tagamiseks. Igal füüsilisel või juriidilisel isikul, kes oma majandus- või kutsetegevuses töötab välja, toodab, töötleb, müüb või impordib probleemtooteid, on tootja laiendatud vastutus ehk tootja on kohustatud tagama oma turule lastud probleemtootest tekkivate jäätmete kogumise ja nende taaskasutamise või nende kõrvaldamise. Laiendatud tootjavastutuse süsteem avaldab üldiselt kõige tõhusamat mõju mahajäetud, kaotatud või kõrvaleheidetud kala- ja vesiviljeluse püügivahendite osakaalu vähendamisele mereprügis. Sellise süsteemiga toetatakse ja lihtsustatakse muude õigusvahendite täielikku rakendamist ning aidatakse veelgi enam kaasa kalapüügivahenditest tekkiva prügi koguse vähendamisele. Laiendatud tootjavastutuse süsteemiga võtavad plasti sisaldavate kalapüügivahendite tootjad vastutuse oma toodete jäätmete eest, parandades jäätmete liigiti kogumist ja käitlemist, eelkõige ringlussevõttu ja ka korduskasutust. Laiendatud tootjavastutuse süsteemid kalapüügivahendite jaoks on täienduseks sadama vastuvõtuseadmeid ja -rajatise käsitlevas direktiivis ((EL) 2019/883) ette nähtud meetmetele, vähendades sadamate ja seeläbi ka kalandusettevõtjate finantskulusid. See peaks aitama vähendada kulusid väikesadamate ja kalalaevade jaoks, kelle kuld võivad suurene da sadamasse toodud kasutuselt kõrvaldatud kalapüügivahendite hoogustunud kogumise ja käitlusega.

Tootja on kohustatud tagama oma turule lastud probleemtootest tekkivate jäätmete käitlemise ning kandma selle kuld. Jäätmeseaduse kohaselt võib tootja valida, kas ta täidab kohustused iseseisvalt või annab need kirjaliku lepinguga üle tootjate ühendusele. Kuna iseseisvalt tegutsevale tootjale on nõuetekohase kogumissüsteemi korraldamine tootjate ühenduse toetava võrgustikuta põhjendamatult kulukas, peaksid kalapüügivahendite tootjad looma koostöise tootjate ühenduse või liituma mõne olemasoleva tootjavastutusorganisatsiooniga, kes korraldaks jäätmete kogumise ja edasise käitluse. Tootjate ühendus sõlmib lepingud kalapüügivahendite tootjatega, edastab nende nimel andmeid probleemtooteregistrile ja sõlmib nende nimel lepingud jäätmekäitlejatega.

Eestis tegutsev tootja on kohustatud vastutama ainult Eesti turule suunatud plasti sisaldavate kalapüügivahendite koguse ulatuses. Kui sadama vastuvõtuseadmesse tahab kalapüügivahenditest tekkinud jäätmeid üle anda mitte Eesti lipu all sõitev kalalaev, siis selle eest ei ole Eesti tootjad kohustatud tasuma.

Kalapüügivahenditest tekkinud jäätmete käitlemine on teatud määral reguleeritud ja rahaliselt toetatud erinevate ELi vahenditega, milles käsitletakse eelkõige seost mereprügi ja kalapüügivahendite jäätmete ja üldiste jäätme-eeskirjade vahel ning merel kadunud või mahajäetud kalapüügivahendite asukoha tuvastamist ja nende kadumisest teatamist. Vabatahtlike koristusoperatsioonide rahastamist toetatakse kohalikest, riiklikest ja ELi vahenditest.

Eestis kasutatakse põhiliselt nakkevõrke ning võrkmaterjalist lõks- ja traalpüüniseid. Vesiviljelusest pärineva mereprügi surve on väike, sest vesiviljelus Eesti meres on marginaalne. Kasutuses olevatest kalapüügivahenditest läheb osa ilmastiku mõjude või juhuse tõttu kaduma, hüljatakse kasutuskõlbmatuse tõttu ja ebaseadusliku tegevuse tulemusel. Kaotatud, maha jäetud või ebaseaduslikult seatud püügivahendite koguste kohta on mõningast teavet ainult Keskkonnaameti kogutud andmetest (enne 2021. aastat Keskkonnainspeksioon).

¹ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?uri=celex%3A52018AE3041> punkt 2.5.

1.2. Eelnõu ettevalmistaja

Eelnõu on ette valmistanud Kliimaministeeriumi ringmajanduse osakonna nõunik Kelli Seppel (625 9456, kelli.seppel@kliimaministeerium.ee). Eelnõu õigusekspertiisi on teinud õigusosakonna nõunik Käthlin Raudla (626 0798, kathlin.raudla@kliimaministeerium.ee) ja keeleteoimetaja oli peaspetsialist Aili Sandre (626 2953, aili.sandre@kliimaministeerium.ee).

1.3. Märkused

Eelnõu on seotud jäätmeseaduse, pakendiseaduse ja tubakaseaduse muutmise seadusega (RT I, 07.03.2023, 1) tehtud muudatustega ja Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivi (EL) 2019/904 nõuete rakendamisega. Eelnõukohase määrusega võetakse riigisisesse õigusesse üle Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivi (EL) 2019/904 artikli 8 lõiked 8 ja 9.

2. Eelnõu sisu ja võrdlev analüüs

Eelnõukohane määrus koosneb kaheksast paragrahvist.

Paragrahvis 1 määratakse jäätmed, millele määrus kohaldub. Jäätmeseaduse § 25 lõike 2 punktis 7 nimetatud jäätmed on plasti sisaldavad kalapüügivahendid ja nende osad.

Jäätmeseaduse § 25 lg 3 punkti 7 tähenduses on kalapüügivahend ese või varustuse osa, mida kasutatakse kalanduses või vesiviljeluses mere bioloogiliste ressursside püüdmiseks või kasvatamiseks või mis ujub merepinnal ja mida kasutatakse mere bioloogiliste ressursside peibutamiseks ja püüdmiseks või kasvatamiseks.

Jäätmeks muutub kalapüügivahend, kui seda pole võimalik purunemise või kadumise tõttu enam sihtotstarbel kasutada ehk kalapüügivahend on kasutuselt kõrvaldatud.

Paragrahv 2 koosneb viiest lõikest, milles selgitatakse määruks kasutatavaid termineid:

Lõige 1 - plasti sisaldav kalapüügivahend on täielikult või osaliselt plastist valmistatud ese või varustuse osa, mida kasutatakse kalanduses või vesiviljeluses veekogu bioloogiliste ressursside peibutamiseks, püüdmiseks või kasvatamiseks. Siia kuuluvad nii harrastajate kui ka kutseliste kalurite kasutatavad püügivahendid, sealhulgas kõikisugu õngpüünised, allveepüügivahendid, lõkspüünised, kurnpüünised, landid, rakised, kahvad ja kongitsad.

Lõige 2 - kasutuselt kõrvaldatud kalapüügivahend on kasutuselt kõrvaldatud kalapüügivahend jäätmeseaduse § 26²¹ lõike 2 tähenduses ehk kalapüügivahend, mis kuulub Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivi 2008/98/EÜ, mis käsitleb jäätmeid ja millega tunnistatakse kehtetuks teatud direktiivid (ELT L 312, 22.11.2008, lk 3–30), artikli 3 punkti 1 kohase jäätmete määratluse alla, sealhulgas kõik eraldi komponendid, ained või materjalid, mis kuulusid kalapüügivahendi juurde või külge siis, kui see jäeti maha, sealhulgas kaotati või hüljati.

Lõige 3 - kalapüügivahendite kasutaja on füüsiline või juriidiline isik, kes kasutab kalapüügivahendit nii majandustegevuse kui ka rekreatsiooni eesmärgil ja hobitegevuseks.

Lõige 4 - kalapüügivahendi tootja on kalapüügivahendi tootja jäätmeseaduse § 23 lõike 1¹⁰ tähenduses ehk füüsiline või juriidiline isik, kes oma kutse- või majandustegevuses valmistab, müüb või impordib, olenemata kasutatavast müügiviisist, sealhulgas Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivi 2011/83/EL artikli 2 punktis 7 määratletud sidevahendi abil sõlmitud lepinguga, ning laseb turule plasti sisaldavaid kalapüügivahendeid. Samas, jäätmeseaduse § 23 lõike 1¹⁴ järgi jäätmeseaduse §-s 23 ja §-s 26 nimetatud plasti sisaldava kalapüügivahendi tootjana ei käsitata isikut, kelle tooted on käsitsi valmistatud.

Lõige 5 - sadama vastuvõtuseadmed on jäätmeseaduse § 26²¹ lõike 3 järgi sadama vastuvõtuseadmed, mis kuuluvad direktiivi (EL) 2019/883 artikli 2 punkti 6 kohase määratluse alla.

Paragrahvis 3 esitatakse kuues lõikes kasutuselt kõrvaldatud kalapüügivahendite kogumise, vedamise ja tootjale tagastamise nõuded.

Lõikes 1 sätestatakse tootja kohustus korraldada kasutuselt kõrvaldatud kalapüügivahendite kogumine ja edasise käitlemine.

Direktiivi põhjenduspunkti 5 kohaselt 80–85 % liidu mereprügist, mida mõõdetakse rannast leitud prügiesemete arvuna, moodustab plast, millest 50% on ühekordselt kasutatavad plastesemed ja 27% kalandusega seotud esemed. Ühekordselt kasutatavate plasttoodete hulka kuuluvad mitmesugused kiire käibega tarbekaubad, mis visatakse pärast ühekordset otstarbekohast kasutamist ära, mida võetakse harva ringlusse ja mis tekitavad prügi. Ka märkimisväärset osa turule lastud kalapüügivahenditest ei koguta pärast kasutamist nende edasiseks käitlemiseks kokku. Seetõttu on ühekordselt kasutatavad plasttooted ja plasti sisaldavad kalapüügivahendid väga suur probleem, sest need tekitavad mereprügi, kujutavad endast tõsist riski mereökosüsteemidele, bioloogilisele mitmekesisusele ja inimeste tervisele ning kahjustavad turismi, kalandust ja laevandust.

Lõikes 2 seatakse tootjale kohustus võtta kasutusele meetmeid ennetamiseks ja vähendamaks kalapüügivahenditest prügi tekkimist. Jäätmetekke vältimiseks ning jäätmete hulga vähendamiseks tuleb juhinduda JäätSi § 21 lõigetest 1 ja 2 ning direktiivi üldisest põhimõttest jäätmete vähendamise kohta. See tähendab, et tootja peab toodete disainimisel seadma eesmärgiks nende võimalikult pika kasutusea ning parandatavuse.

Lõikes 3 sätestatakse kohustus vältida kasutuselt kõrvaldatud kalapüügivahendite kogumisel ja vedamisel nende segunemist ja saastumist teiste jäätmete ja materjalidega, mis takistaks nende hiljem ringlusse võtmist või tekitaks ohtu keskkonnale. Muudest jäätmetest lahus kogumine ja transport võimaldavad pidada korrektset arvestust kasutuselt kõrvaldatud kalapüügivahenditest tekkinud jäätmete korrektsete koguste kohta ning tagab nende parima võimaliku käitlemise. Kalapüügivahendite kasutajate ja jäätmekäitlejate kogemused näitavad, et enamasti on kasutuselt kõrvaldatud kalapüügivahendid märjad ja saastunud võõristega, nagu kalade jäänused, vetikad, liiv jms. Seetõttu on need jäätmed väga määrdunud ja sellisena ei saa neid enam ringlusse võtta. Neid saab üksnes põletada (energiakasutus) ja halvimal juhul vaid kõrvaldada (näiteks ladestada prügilasse). Selleks, et kalapüügivahendite jäätmeid oleks võimalik ringlusse võtta, on oluline, et need oleksid piisavalt puhtad ega oleks märgatavalt segunenud vetikate, liiva, kalade ja muu orgaanilise materjaliga. Kasutaja peaks võimaluste piires enda kasutatud kalapüügivahendi kuivatama ja sellest, nii palju kui võimalik, võõrised eemaldama.

Lõikes 4 sätestatakse kasutuselt kõrvaldatud kalapüügivahendite kasutajale hea käitumise tava, millest nad peaksid lähtuma, et saavutada lõikes 2 nimetatud eesmärgid. Et tagada kasutuselt kõrvaldatud kalapüügivahenditest tekkinud jäätmete ringlussevõtt või taaskasutamine, on oluline, et kogutud jäätmed oleksid võimalikud puhtad. Tootjad peavad selleks looma võimalused ja kasutajad peaksid neid võimalusi kasutama. Kuna kalapüügivahenditest tekkinud jäätmeid on vaja edasise käitlemise korraldamiseks sortida ja pakkida (s.o teha taaskasutamiseks ettevalmistustoimingud), võivad väga määrdunud või teiste jäätmete või materjalidega segunenud jäätmed kujutada ohtu jäätmekäitlusettevõtte töötajatele ning tuua kaasa märgatavaid lisakulutusi jäätmekäitlejale. Kuna sellised kulud edastatakse üldiselt tootjatele, tähendab see ühtlasi, et suuremate käitluskulude korral lisatakse need paratamatult uute turule lastavate kalapüügivahendite hinnale. Seega on kalapüügivahendi kasutajale endale

kasulikum koguda kalapüügivahendeid muudest jäätmetest lahus ja tagada mõistlikkuse piires nende puhtus, sest siis on ka ostetava kalapüügivahendi tootjahind soodsam, kuna hinnale lisatav jäätmekäitluskulu on väiksem.

Lõikes 5 sätestatakse tootja kohutus korraldada kasutuselt kõrvaldatud kalapüügivahendite kasutaja jaoks võimalikult lihtne ja mugav viis kasutuselt kõrvaldatud kalapüügivahendite kogumiseks ja tootjale tagastamiseks ning innustada kalapüügivahendi kasutajat jäätmeid tootjale tagastama. Eesmärk on võimalikult suures ulatuses kasutuselt kõrvaldatud kalapüügivahendite üleandmine, et vältida ja vähendada ühekordselt kasutatavatest plasttoodetest ja plasti sisaldavatest kalapüügivahenditest tuleneva mereprügi teket. Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee märgib arvamuse „Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivi ettepanek teatavate plasttoodete keskkonnamõju vähendamise kohta“² punktis 3.4.1, et tootjal tuleks välja töötada stiimulid kaluritele, kes tagastavad plasti sisaldavad kalapüügivahendid või toovad ära nende merre mahajäetud jäätmed. Punktides 4.10 ja 4.10.1 tuuakse välja, et jäätmete liigiti kogumine ei ole lihtne ega lühike, seega stiimulid peaksid vastama piisavalt ajale, mida kalurid jäätmete sorteerimiseks kulutavad. Stiimuleid tuleks laiendada kõikide selliste kalapüügi ajal kogutud jäätmete tagastamisele, mille sadamas mahalaadimise eest peavad kalurid kehtivate seaduste kohaselt tasuma. See tähendab, et tänapäeval maksavad kalurid mere puhastamise ja nende jäätmete kaldale mahalaadimise eest, mida nad ei ole tootnud, vaid on kokku kogunud.

Lõikes 6 sätestatakse tootja kohustused tagada piisavalt rajatise kasutuselt kõrvaldatud kalapüügivahendite kogumiseks või korraldama vähemalt üks kord aastas üleriigilise kogumisringi.

Euroopa Parlamendi 25. märtsi 2021. aasta resolutsioon mereprügi mõju kohta kalandussektorile (2019/2160(INI); ELT C 494, 8.12.2021, lk 14—25)³ punkt 29 rõhutab vajadust tagada nõuetekohane logistika jäätmete ja kasutuselt kõrvaldatud kalapüügivahendite kogumiseks, et aidata kalureid nende valdavalt vabatahtlikes püüdlustes, ja märgib, et selleks peaks olema võimalik koguda püügivahendeid ühtselt kottidesse või konteineritesse laevadel ning olema piisavaid rajatise sadamates. Punkt 45 rõhutab, et kalurid peaksid saama kasutada jäätmete tasuta kõrvaldamise võimalust sadamarajatistes. Jäätmete liigiti kogumine on kõige efektiivsem, kui jäätmeid on võimalik käitlejale üle anda nende tekkekohas. Kasutuselt kõrvaldatud kalapüügivahenditest tekkinud jäätmete jaoks võiks olla konteinerid kalalaevu vastu võtvates sadamates. Süsteemi optimaalseks toimimiseks tuleks luua võrgustik sadamatest, kes töötavad mereprügi eemaldamise ja vältimise eest. Sadamas peaks olema ka piisav kogus seadmeid püügi ajal passiivselt püütud jäätmete kogumiseks ja töötlemiseks. Selle üle, kas sadamatesse paigaldatud vastuvõtuseadmete hulk ja tühjenduste arv on piisav, saavad otsustada kohaliku omavalitsuse üksused või Keskkonnaameti järelevalve inspektorid.

Direktiivi (EL) 2019/904 artikli 8 kohaselt peavad liikmesriigid tagama, et plasti sisaldavate kalapüügivahendite tootjad kannavad kulud, mis on seotud kasutuselt kõrvaldatud kalapüügivahendite liigiti kogumise ning nende edasise veo ja käitlemisega ning on kohaselt üle antud sobivasse sadama vastuvõtuseadmesse või mujale kõnealuse direktiivi kohaldamisalast välja jäävasse kogumissüsteemi. Siinkohal ei piira direktiiv liikmesriigi võimalusi ega sea konkreetseid nõudeid kogumisvõrgustiku reeglite kehtestamiseks. Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2008/98/EÜ⁴ (ka jäätmete raamdirektiiv) seab liikmesriikidele kohustuse laiendatud tootjavastutust kohaldades võtta arvesse tehnilist teostatavust ja majanduslikku otstarbekust ning üldist mõju keskkonnale ja inimese tervisele ning sotsiaalset mõju, arvestades seejuures vajadust tagada siseturu nõuetekohane toimimine.

² Kätesaadav: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?uri=celex%3A52018AE3041>.

³ Kätesaadav: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?uri=CELEX%3A52021IP0096&qid=1699734284640>.

⁴ Kätesaadav: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/HTML/?uri=CELEX:32008L0098>.

Eesti kalapüügivahendite tootjate ja turule laskjate väikese arvu tõttu ja kalapüügivahendite kasutamise hooajalisusest võib sadamatesse püsivate kogumiskonteinerite rajamine olla tootjate jaoks majanduslikult ebaproportsionaalselt kulukas. Seetõttu jäetakse eelnõus tootjale vaba voli otsustamiseks, kas paigaldada enim kasutatavatesse kalastuspiirkondadesse konteinerid või korraldada vähemalt ühel korral aastas kogumisringe, millest ta on kalapüügivahendite kasutajaid teavitanud ja mille käigus saavad kasutajad kasutuselt kõrvaldatud kalapüügivahendid oma tegutsemispaiga läheduses tasuta üle anda. Kasutajad peaksid sellisel juhul need muudest jäätmetest eraldi koguma ja hoiustama neid kuni kogumisringini, mis peaks võimaldama kasutajal kalapüügivahendid üle anda võimalikult mugavalt.

Suuremamahulisi jäätmekogumise aktsioone peaks korraldatama vähemalt üks kord aastas kalastushooaja jooksul või selle lõppedes. Et kalapüügivahendite sortimise, kogumise ja käitlemise kulusid optimeerida, on soovitatav selliseid aktsioone korraldada kindlal perioodil, soovitatavalt suvel, kui on soojem ja kuivem.

Samuti võiksid kalapüügivahendite tootjad kaaluda koostöölepingute sõlmimist teatavate kohalike jäätmejaamadega, et kasutajad saaksid kasutuselt kõrvaldatud kalapüügivahendeid üle anda otse kohalikus jäätmejaamas.

Kalapüügivahendite tootjale jäetakse võimalus korraldada kasutuselt kõrvaldatud kalapüügivahendite kogumine vastavalt tekkivate jäätmete hulgale seniste kogemuste põhjal. Tootja peab kogumisvõrgustiku rajamisel tegema koostööd sadamate esindajate ja kalastajatega, et selgitada välja sadama vastuvõtuseadmete vajadus ja kogus või ka kogumisringide marsruut ning sagedus.

Paragrahvis 4 loetletakse isikud, kelle valdusest on tootjad kohustatud kasutuselt kõrvaldatud kalapüügivahendeid tagasi võtma. Need on:

- 1) kalapüügivahendite kasutajad – kasutaja on määruse järgi iga füüsiline või juriidiline isik, kes on kalapüügivahendi soetanud ja kelle valduses kalapüügivahend on muutunud jäätmeks;
- 2) kalapüügivahendite turustajad – turustaja võib olla kalapüügivahendi edasimüüja, kes ei ole ise kalapüügivahendit turule lasknud ega kanna seega tootjale ettenähtud vastutust, kuid võib kokkuleppel tootjaga võtta kasutajalt vastu kasutuselt kõrvaldatud kalapüügivahendeid.

Lisaks ka sadama vastuvõtuseadmelt – sadama vastuvõtuseadmed on Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivi 2019/883 (EL) artiklis 4 määratletud sadama vastuvõtuseadmed.

Paragrahvis 5 seatakse kasutuselt kõrvaldatud kalapüügivahendite kogumismäärad. Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivi (EL) 2019/9048 artikli 8 lõike 8 punkti 2 järgi kehtestavad direktiivi 2008/56/EÜ artikli 3 punktis 1 määratletud mereakvatooriumi omavad liikmesriigid kasutuselt kõrvaldatud plasti sisaldavate kalapüügivahendite minimaalse iga-aastase kogumismäära ringlusse võtmiseks.

Euroopa Parlamendi 25. märtsi 2021. aasta resolutsiooni mereprügi mõju kohta kalandussektorile (2019/2160(INI); ELT C 494, 8.12.2021, lk 14–25) punkt 33 rõhutab, et selleks, et kiirendada ringmajanduse arengut kalandus- ja vesiviljelussektoris, on oluline kavandada tulevasi õiguslikke lahendusi mereprügi kogumise ja kõrvaldamise probleemile koostöös Euroopa rohelise kokkuleppega; nõuab tungivalt, et liikmesriigid võtaksid kiiresti meetmeid plasti sisaldavate kalapüügivahendite riiklike minimaalsete kogumismäärade kehtestamiseks, nagu on kokku lepitud ühekordselt kasutatavate plasttoodete kohta käivas direktiivis. Punktis 33 kutsub komisjoni üles jälgima, kas nende riiklike kavade tulemusel suureneb kalapüügivahendite kogumine ja ringlussevõtt võrreldes praeguse tasemega, ning koostama selleks asjakohase ja ambitsioonika kava, et toetada ringmajanduse arengut kalandussektoris.

Kogumismäära seadmisel võeti arvesse naaberriikides otsustatud. Näiteks Leedus seati riiklikud kogumismäärad järgmiselt: 2024. aastal 50%, 2025. aastal 60%, 2026. aastal 70% ja alates 2027. aastast igal aastal 80%. Lätis on võetud eesmärgiks igal aastal ringlussevõtuks ette valmistada vähemalt 25% kogutud kalapüügivahenditest. Rootsis seati kogumismääraks 20% ja Soomes 10%. Sellest lähtudes ja huvigruppide soove arvestades seatakse Eestis liigiti kogumise sihtmääraks 10%. Seega peab tootja tagama, et igal kalendriaastal kogutakse kasutuselt kõrvaldatud kalapüügivahenditest tekkinud jäätmeid vähemalt 10% ulatuses tema eelmisel kalendriaastal turule lastud kalapüügivahendite massist. See tähendab, et kui tootja laseb aastal 2024. aastal turule 100 tonni kalapüügivahendeid, on ta kohustatud 2025. aastal koguma vähemalt 10 tonni kasutuselt kõrvaldatud kalapüügivahenditest tekkinud jäätmeid. Samas on tootja kohustatud seda liiki jäätmeid vastu võtma ka siis, kui ta on juba kogunud kasutuselt kõrvaldatud kalapüügivahenditest tekkinud jäätmeid 10% ulatuses, kuid mitte rohkem kui ta eelmisel kalendriaastal turule lasi (100 tonni). Seega on tootjal kohustus eespool toodud näite järgi koguda maksimaalselt 100 tonni kasutuselt kõrvaldatud kalapüügivahenditest tekkinud jäätmeid. Kui ka see kogus on täis, on tal õigus keelduda jäätmeid vastu võtmast ja ta võib suunata kasutaja teise tootja juurde. Kogumismäär tuleb saavutada hiljemalt 31. detsembriks 2026. Tootjad peavad tagama, et kui probleemtooteregister teeb kokkuvõtet 2024. aasta kohta, on tootja terve aasta kogumise määra 10% saavutanud. Massi arvestuse hulka ei loeta kasutuselt kõrvaldatud kalapüügivahenditest tekkinud jäätmete hulgas olevaid teisi jäätmeid või materjale – arvestatakse ainult kalapüügivahenditest tekkinud jäätmed. Kalapüügivahendite kogumise sihtarvu arvutatakse esimest korda 2025. aastal kogutud jäätmete kohta.

Kui kõigil tootjatel on kogutud nende eelmise aasta turuosaga võrdne kogus, võib tekkida olukord, kus jäätmevaldajal ei olegi võimalust tasuta kasutuselt kõrvaldatud kalapüügivahenditest tekkinud jäätmeid üle anda. Sellisel juhul on kasutajal kolm võimalust: esiteks hoida jäätmed enda käes kuni uue aastani ja jäätmed üle anda järgmisel aastal; teiseks anda jäätmed tootjale üle ja maksta selle eest talle tasu jäätmekäitluse eest või kolmandaks anda jäätmed üle enda valitud jäätmekäitlejale ja maksta talle jäätmete käitlemise eest tasu. Võib juhtuda, et esimestel aastatel pärast määruse jõustumist võib tekkida olukord, kus tootjatele tagastatakse suurem kogus, kui nad on turule lasknud, sest kasutajatel tekib võimalus tasuta üle anda aastate jooksul kogunenud kalapüügivahenditest tekkinud jäätmeid.

Paragrahvis 6 määratakse tingimused kasutuselt kõrvaldatud kalapüügivahenditest tekkinud jäätmete taaskasutamisele ja kõrvaldamisele. Tootja on kohustatud kasutuselt kõrvaldatud kalapüügivahenditest tekkinud jäätmeid sortima nõnda, et need materjalid, mida on võimalik ringlusse võtta, jõuaksid ringlussevõtiga tegeleva jäätmekäitlejani. See tagab kalapüügivahenditest tekkinud jäätmete puhul jäätmehierarhia järgimise.

Alati tuleks eelistada kalapüügivahendite korduskasutamist, mis tähendab, et võimaluse korral tuleks vanad võrgud parandada ja edasi kasutada, kuid kui parandamine ja korduskasutamine ei ole võimalik või otstarbekas, tuleks soodustada jäätmete taaskasutamist teise materjalina. Euroopas on ettevõtteid, kes sorteerivad kasutuselt kõrvaldatud kalapüügivahendid materjalide kaupa ja toodavad neist plastigraanuleid või tekstiili lähtematerjali.

Eestis tegutsevad kalapüügivahendeid käitlevad jäätmekäitlusettevõtted ei ole võimelised ringlusse võtma materjalide segust valmistatud kalapüügivahendeid. MARELITT Baltic projekti raames 2018. aastal avaldatud uurimus⁵ näitas, et segatud kalapüügivahendite ringlussevõtt on keeruline ja enamikul juhtudel ei ole see majanduslikus võtmes jätkusuutlik. Tänapäeval on turul leiduvatest kalapüügivahenditest enamik valmistatud erinevate materjalide segust, mis teeb nende käitlemise keeruliseks ja kulukaks. Üks kalapüügivõrk võib koosneda sellistest materjalidest nagu nailon, polüetüleentereftalaat (PET), polüpropüleen, polüetüleen.

⁵Raport kättesaadav: [Recycling_Report_MARELITT_Baltic.pdf\(squarespace.com\)](https://www.squarespace.com).

Lisaks veel metallist ning pliist raskused. Lahenduseks soovitatakse soodustada innovatiivsete ühest materjalist ohtlikke materjale mittesisaldavate võrkude valmistamist ja turule toomist. Seetõttu soovitab Euroopa Komisjon liikmesriikidel kehtestada standardid kalapüügivahendite ringdisainile ehk arvestada uute toodete tootmisel nende materjalide edasise ringlussevõtu võimaldamisega.

Kvaliteetse materjali kogumine ja eelistatult materjalina ringlussevõtt annab panuse üldiste keskkonnanäesmärkide saavutamisse, sealhulgas kasvuhoonegaaside heite vähendamisse. Plastide ringlussevõtu arvukate rahvusvaheliste uuringutega on selgitatud, et plastide ringlussevõtt säästab summaarselt märgatavalt energiat, võrreldes plastide tootmisega algsetest fossiilsetest maavaradest. Ümardatult kulub naftast või maagaasist 1 tonni plastgraanulite tootmiseks 1,8 tonni materjali, milles siis 1 tonn läheb toodetud polümeeri ja ligikaudu 0,8 tonni kulub tootmisprotsessis energiana. Valmistades plasttooteid ringlusse võetud plastijäätmetest, on vajalik energiakogus märgatavalt väiksem, sõltudes siiski plasti tüübist, materjali puhtusest, ringlussevõtu protsessist ja muudest asjaoludest, mistõttu kvaliteetse materjali ringlussevõtt vähendab summaarset energiatarvet ja kasvuhoonegaaside heidet.

Kõrvaldada tohib tootja kasutuselt kõrvaldatud kalapüügivahenditest tekkinud jäätmeid üksnes siis, kui jäätmematerjal on nii määratud, et mitte mingil juhul ei ole tehniliselt võimalik neid taaskasutada. Samuti tohib kõrvaldada neid jäätmeid, millega kasutuselt kõrvaldatud kalapüügivahenditest tekkinud jäätmed olid saastunud, kui neid ei ole võimalik taaskasutusse suunata. Mittetaaskasutatavad jäätmed tuleb kõrvaldada jäätmeseaduse kohaselt. Jäätmeseaduse § 17 kohaselt on jäätmete kõrvaldamine nende ladestamine prügilasse, põletamine energiakasutusega või muu samaväärne toiming, mis ei ole taaskasutamine, kaasa arvatud jäätmete ettevalmistamine kõrvaldamiseks, isegi kui toimingul on osaliselt teisene tagajärg ainete või energia taasväärtustamisena. Jäätmehierarhia kohaselt on kõrvaldamine viimasena eelistatud tegevus jäätmetekke vältimise, korduskasutuseks ettevalmistamise, ringlussevõtu ja muu taaskasutamise nagu energiakasutus järel.

Jäätmeseaduse § 25¹ lõikes 5 on nõudmised probleemtootest tekkinud jäätmete käitlemisele sätestatud järgmises sõnastuses: „Probleemtootest tekkinud jäätmeid taaskasutav või kõrvaldav ettevõtja või vahendav ettevõtja peab esitama tootjale, tootjate ühendusele või taaskasutamist või kõrvaldamist vahendavale ettevõtjale tema nõudmisel taaskasutamise tõendi. Tõendile märgitakse probleemtootest tekkinud jäätmete üleandja, jäätmete liik, kood ja kogus ning taaskasutatud või kõrvaldatud jäätmete kogus, taaskasutamise- või kõrvaldamistoimingu kood ja riik, kus taaskasutamine või kõrvaldamine toimus. Probleemtooteid tohib käitlemiseks üle anda vaid kehtivat jäätmeluba omavale isikule.“

Paragrahviga 7 seatakse paragrahvi 5 lõikes 1 sätestatud kogumise määra saavutamise tähtajaks 2026. aasta 31. detsember.

Kuna tegemist on sihtgruppidele uue õigusliku olukorraga, tagatakse rakendussättega adressaatidele oma tegevuse ümberkorraldamiseks piisavalt aega. Määrus jõustub 2024. aasta 31. detsembril, mis on ühtlasti tähtajaks, millal peavad kõik kalapüügivahendite tootjad omama registreeringut probleemtooteregistris. Hiljemalt 2026. aasta 31. jaanuariks peavad tootjad esitama probleemtooteregistrisse andmeid enda 2025. aasta jooksul turule lastud toodete koguste kohta.

Kasutuselt kõrvaldatud kalapüügivahendite kogumise ja ringlussevõtu sihtarvude täitmist arvutatakse esimest korda 2025. aasta jooksul kogutud ja ringlusse võetud jäätmete koguste kohta. Paragrahvi 5 lõikes 1 sätestatud kogumise määr 10% tuleb saavutada hiljemalt 2026. aasta 31. detsembriks. See tähendab, et esimese kalendriaasta jooksul pärast määrase rakendamist tuleb andmeid koguda ja kogumismäär arvutada, kuid 10% kogumismäära on tootjad kohustatud saavutama hiljemalt 2026. aasta lõpuks.

Normitehniline märkus

Kuna eelnõukohane määrus koostatakse Euroopa Liidu õiguse ülevõtmiseks, siis lisatakse sellele üle võetava Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivi (EL) 2019/904 teatavate plasttoodete keskkonnamõju vähendamise kohta (ELT L 155, 12.06.2019, lk 1–19) andmed.

3. Eelnõu vastavus Euroopa Liidu õigusele

Eelnõukohane määrus vastab Euroopa Liidu õigusele. Eelnõukohase määrusega võetakse Eesti õigusesse üle Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivi (EL) 2019/904 teatavate plasttoodete keskkonnamõju vähendamise kohta (ELT L 155, 12.06.2019, lk 1–19) artikli 8 lõiked 8 ja 9. Ülevõtmise tähtaeg on 31. detsember 2024.

Direktiivi ülevõtmise vastavustabel on esitatud seletuskirja lisas 2.

4. Määruse mõju

Sihtrühm: ühekordselt kasutatavate kalapüügivahendite tootjad (hinnanguliselt kuni 30).

Mõju ettevõtjate tegevusele ja majandusele:

Jäätmeseadusega sätestatud laiendatud tootjavastutuse põhimõtte rakendamine kasutuselt kõrvaldatud kalapüügivahenditest tekkinud jäätmetele tähendab, et plasti sisaldavate kalapüügivahendite tootjad peavad edaspidi korraldama ja kandma kulud, mis on seotud turule lastud ja kasutuselt kõrvaldatud plasti sisaldavate kalapüügivahendite kogumise ja ringlusse suunamisega. Kalapüügivahendite tootjaid käesoleva määruse mõistes on Eestis 25-30 ettevõtet (kalapüügivahendeid impordivad ja lasevad turule ka mitmed kaubandusettevõtted, kellele ei ole see peamine tegevusvaldkond), kuid nende poolt turule lastud kalapüügivahendite mass ei ole väga suur. Hinnanguliselt jõuab Eesti turule aastas keskmiselt 5-9 tonni plasti sisaldavaid kalapüügivahendeid. Selle sisse ei ole arvestatud raskemaid traalivõrke, mille käitlemiseks on kasutajatel, kelleks on kalalaevad, jäätmekäitlejatega eraldi lepingud sõlmitud.

Traalikomplektid võivad kaaluda kümneid tonne ja olla kasutuses aastakümneid, mistõttu ei ole otstarbekas sellise vahendite jaoks üldkasutatavaid kogumissüsteeme rajada.

Üldkasutatavad kogumissüsteemid on vajalikud ranna- ja hobikalurite poolt kasutatavate nakkevõrkude, käsiõngede, õngejadade, tragide, kadiskate, mõrdade, nõotate, lantide ja teiste kergemate vahendite jaoks.

Laiendatud tootjavastutuse rakendamisega kaasnevad üldjuhul kulud tootjatele, sest nemad peavad tasuma nende turule lastud toodetest tekkinud jäätmete käitlemise (kogumise, transportimise, taaskasutamise ja kõrvaldamise) kulud.

Jäätmekäitluse hind sõltub suuresti käideldavast materjalist ja käitlustoimingu tulemist. Kui ringlussevõetud materjali on võimalik teisese toormena kasutusele võtta, asendades sellega esmase tooraine kasutamist, võib jäätmetel olla positiivne väärtus, mis vähendab tootja jaoks jäätmekäitluse kulusid. Seni läbi viidud uuringute põhjal võib öelda, et kalapüügivahenditest tekkinud jäätmete käitlemisel ei ole positiivset väärtust – jäätmed on sageli märjad, koosnevad mitmest eri materjalist ja on võõristega saastunud, mistõttu on nende ringlussevõtt ressursikulukas ja nõuab käsitööd. Seni on kasutuselt kõrvaldatud kalapüügivahendeid peamiselt prügilatesse ladestatud või jäätmekütusena kasutatud. Küll aga võib tehnoloogia ja ökodisaini arengut ja ringse majandamise tähtsuse tõusu arvestades eeldada, et ka kalapüügivahendite materjalina ringlussevõtt suureneb ning selle hind väheneb võrreldes jäätmekütusena taaskasutatavate kalapüügivahendite osakaaluga.

2024. aasta alguses jääb plasti sisaldavate kalapüügivahendite hinnanguline käitluskulu suurusjärku 400€ tonni kohta, mille sisse on arvestatud jäätmete transpordi ja käitlemise maksumus. Arvestades, et ühe nakkevõrgu umbkaudne kaal on keskmiselt 1kg/tk, oleks ühe nakkevõrgu käitlemise kulu tootjale ligikaudu 0,4 eurot. Kergemate toodete puhul on mõju toote hinnale väiksem. Käitlemise hinnale lisandub kogumisvõrgustiku rajamise kulu.

Kogumisvõrgustiku või muu samasuguse mõjuga tagasivõtusüsteemi loomise maksumus sõltub suuresti sellest, kas tootjad otsustavad süsteemi luua individuaalselt või koostöös. Jäätmeseaduse § 26 lõike 9 kohaselt on kalapüügivahendite tootjal võimalik korraldada jäätmete kogumist ja taaskasutust, sealhulgas materjalina ringlussevõttu ise või siis asutada tootjavastutusorganisatsioon. Vajaliku tagatise suurus sõltub sellest, kui suureks osutuvad kulud, mis kaasnevad nende jäätmete kogumise, transpordi, taaskasutamisega ja kõrvaldamisega. Seetõttu on tagatise suurus raske prognoosida, kuna see sõltub mitmest muutuvast tegurist (materjali puhtus, materjali hind, jäätmekäitluse teenuse hind jms). Jäätmehierarhiat arvesse võttes on materjalina ringlussevõtt eelistatud muudele käitlusviisidele. Ringlussevõtu võimalused sõltuvad oluliselt materjali kvaliteedist ja selleks peavad kalapüügivahendite tootjad tegema selgitustööd, et kasutajad (nii kutselised kalurid kui ka hobipüüdjad) tagaksid piisava materjali kvaliteedi, millest tähtsaim on puhtus. Määrusega kehtestatakse ka kasutaja kohustus koguda kasutuselt kõrvaldatud kalapüügivahendid muudest jäätmetest lahus ja tagada, et jäätmed ei oleks liigselt segunenud teiste materjalide või jäätmetega. Kasutuselt kõrvaldatud kalapüügivahenditest tekkinud jäätmete käitlemisega seotud kulusid on võimalik vähendada, tõstes tarbija teadlikkust.

Mõju loodus- ja elukeskkonnale: kavandatav muudatus avaldab positiivset mõju loodus- ja elukeskkonnale. Kalapüügivahendite tootjad peavad edaspidi korraldama ja kandma kulud, mis on seotud turule lastud ja kasutuselt kõrvaldatud plasti sisaldavate kalapüügivahendite kogumisega ja ringlusse suunamisega. See innustab tootjaid panustama tarbijate teadlikkuse suurendamisele, mis aitab vähendada toodetest tekkinud jäätmete osakaalu keskkonnas.

Mõju riigiasutuste ja kohaliku omavalitsuse korraldusele: praegu peavad riigiasutused ja kohalikud omavalitsused katma avalike prügikastide ja keskkonda sattunud prügi koristamise kulud. Seega kavandatav muudatus vähendab avaliku sektori kulutusi.

Kavandatud muudatused ei avalda olulist mõju riigi julgeolekule ja välissuhetele ega ka regionaalarengule.

Mõju olulisus: kavandatavad muudatused on olulise mõjuga, kuna suureneb kasutajate teadlikkus jäätmetekke vähendamise vajalikkusest ja prügistamisega seotud negatiivsest keskkonnamõjust. Väheneb prügistamine ning seeläbi vähenevad jäätmete koristamise kulud riigiasutustel ja kohalikel omavalitsustel.

5. Määruse rakendamisega seotud tegevus, vajalikud kulud ja määruse rakendamise eeldatavad tulud

Määruse rakendamine ei tõsta oluliselt riigiasutuste halduskoormust ega nõua lisatööd ega -kuluid, samuti ei eeldata sellest lisatulu. Probleemtooteregistrisse andmete esitamise võimaldamiseks on registris vajalikud arendused tehtud.

6. Määruse jõustumine

Määrus jõustub 31. detsembril 2024. aastal, mis on direktiivi ülevõtmise tähtaeg.

7. Määruse kooskõlastamine

Eelnõu esitatakse kooskõlastamiseks Regionaal- ja Põllumajandusministeeriumile, Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumile, Rahandusministeeriumile ning seisukoha esitamiseks Keskkonnaametile, Keskkonnaagenduurile, Eesti Jäätmekäitlejate Liidule, Eesti Kaubandus-

Tööstuskojale, Eesti Sadamate Liidule, Eesti Kutseliste Kalurite Ühistule, Eesti E-kaubanduse Liidule, Eesti Linnade ja Valdade Liidule, MTÜ-le Hiiukala, Virumaa Rannakalurite Ühingule, Liivi Lahe Kalanduskogule, MTÜ-le Harrastuskalastajate Liit, Eesti Kalurite Liidule, Harju Kalandusühingule, Läänemaa Rannakalanduse Seltsile, Eesti Kalastajate Seltsile, Eesti Kalaliidule, Eesti Kalapüügiühistule, MTÜ-le Saarte Kalandus, OÜ-le Saarevõrk, OÜ-le Stonefish, OÜ-le ZumZum.

¹ Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2019/904, teatavate plasttoodete keskkonnamõju vähendamise kohta (ELT L 155, 12.6.2019, lk 1–19).